

4/2022
Νοέμβριος 2022

**ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΡΕΙΔΟΜΕΝΗ ΣΕ
ΠΛΑΣΜΑΤΑ ΔΙΚΑΙΟΥ;
Μια Νομική Προσέγγιση**

Βιργινία Μπαλαφούτα

**ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ**

UNIVERSITY *of* NICOSIA

4/2022
Νοέμβριος 2022

**ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΡΕΙΔΟΜΕΝΗ ΣΕ
ΠΛΑΣΜΑΤΑ ΔΙΚΑΙΟΥ;
Μια Νομική Προσέγγιση**

Βιργινία Μπαλαφούτα

ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΡΕΙΔΟΜΕΝΗ ΣΕ ΠΛΑΣΜΑΤΑ
ΔΙΚΑΙΟΥ; Μια Νομική Προσέγγιση

4/2022

Λευκωσία, Νοέμβριος 2022

Copyright © Βιργινία Μπαλαφούτα, Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και
Διεθνών Υποθέσεων, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Εκδόσεις: Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων,
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Βιργινία Μπαλαφούτα

Η Βιργινία Μπαλαφούτα κατέχει Πτυχίο Νομικής (2005) του Τμήματος Νομικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), Διδακτορικό «Διεθνούς Δικαίου και Περιφερειακών Σπουδών» (2015) του Τμήματος Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών, της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ), διετές Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης «Διεθνούς Δικαίου και Διπλωματικών Σπουδών» (2015) του Τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, της Σχολής Διεθνών Σπουδών, Επικοινωνίας και Πολιτισμού, του Παντείου Πανεπιστημίου, διετές Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης (2020) «Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης και της Τεχνολογίας», του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, της Σχολής Θετικών Επιστημών, του ΕΚΠΑ, και πιστοποιητικό ολοκλήρωσης Μεταπτυχιακού Προγράμματος Περιβαλλοντικών Σπουδών του Τμήματος Πολιτικών Μηχανικών του ΑΠΘ. Κατέχει επίσης διετές Δίπλωμα Δημοσιογραφίας, και γνωρίζει Αγγλικά, Γαλλικά, Ιταλικά, και Ισπανικά.

Εργάζεται, από το 2017, ως Μόνιμο Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό (ΕΔΙΠ) του Τμήματος Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών του ΕΚΠΑ, με αντικείμενο «Διεθνείς Σπουδές», όπου δίδαξε/διδάσκει αυτοδύναμα (2014-σήμερα) τα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα: Διεθνές Δίκαιο, Διεθνές Ποινικό Δίκαιο, Διεθνές Δίκαιο Θαλάσσης, Ελληνο-Τουρκικές Σχέσεις, Διπλωματία, Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, Διεθνές Δίκαιο Διακρατικών Ποταμών, Ευρωπαϊκό Δίκαιο. Εργάστηκε στο ΑΠΘ και στο ΕΚΠΑ. Έχει εργαστεί επίσης ως δικηγόρος και ως δημοσιογράφος.

Είναι Επιστημονική Συνεργάτης της Διαρκούς Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων (Μάρτιος 2021-σήμερα).

Είναι Επιστημονική Συνεργάτης (Senior Fellow) του Κυπριακού Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας (2017-σήμερα), του Διεθνούς Κέντρου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου "Libertas" και του Επιστημονικού Περιοδικού «Δικαιώματα του Ανθρώπου» (2016-σήμερα).

Έχει συγγράψει 6 βιβλία/μονογραφίες και 31 επιστημονικές δημοσιεύσεις/μελέτες, και έχει συμμετάσχει σε Διεθνή Συνέδρια των γνωστικών της πεδίων.

**ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΡΕΙΔΟΜΕΝΗ ΣΕ
ΠΛΑΣΜΑΤΑ ΔΙΚΑΙΟΥ;**

---

1. Εισαγωγή	6
2. Η έννοια και η προβληματική επί του δικαιικού πλάσματος	7
3. Θεμελιώδεις πτυχές του Κυπριακού ζητήματος που συνιστούν δικαιικά πλάσματα.....	9
3.1. Η έννοια και η διάρθρωση της ομοσπονδίας ως δικαιικό πλάσμα .	9
3.2. Η διευθέτηση περί μεταβίβασης δομών στα συνιστώντα την ομοσπονδία μέρη ως δικαιικό πλάσμα	11
3.3. Το ζήτημα της μετεξέλιξης ή διαδοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας ως δικαιικό πλάσμα	13
4. Το ζήτημα της εκ των υστέρων νομιμοποίησης παράνομων καταστάσεων και η δικαιοπαραγωγική λειτουργία της διαχείρισης του Κυπριακού	15
4.1. Οι ρυθμίσεις περί ομοσπονδίας και περί μεταβίβασης δομών στα συνιστώντα την ομοσπονδία μέρη εν σχέσει με τη νομιμοποίηση παράνομων καταστάσεων	15
4.2. Το ζήτημα της μετεξέλιξης ή διαδοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας σε σχέση με την εκ των υστέρων νομιμοποίηση παράνομων καταστάσεων	17
4.3. Το ζήτημα της συνέχισης ή διαδοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας σε σχέση με τα τελεσθέντα από την Τουρκία διεθνή εγκλήματα.....	20
5. Συμπεράσματα και Πορίσματα	23
ΠΗΓΕΣ.....	26
ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ.....	26
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	26
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	27
ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	28

1. Εισαγωγή

Το ζήτημα της επιλύσεως του Κυπριακού είναι ένα εξαιρετικά σύνθετο και πολυπαραμετρικό πρόβλημα, για τη διαχείριση του οποίου έχει κατατεθεί σειρά προτάσεων, με πιο αναλυτική από πλευράς ρυθμίσεων το απορριφθέν -το 2004- Σχέδιο Ανάν. Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας επιχειρείται η εμβάθυνση σε βασικές πτυχές επιλύσεως του Κυπριακού, έχοντας υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες και περιστάσεις, τις διάφορες προτάσεις που έχουν κατά καιρούς κατατεθεί και συζητηθεί, και την κριτική που έχει ασκηθεί σε αυτές για τις νομικές και πολιτικές ασυμβατότητές τους, καθώς και τα προβλήματα και τις δυσλειτουργίες που θα μπορούσαν να προκληθούν σε περίπτωση εφαρμογής τους.

Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι τρεις θεμελιώδεις πτυχές επιλύσεως του Κυπριακού ζητήματος, οι οποίες σταθερά αποτελούσαν και εξακολουθούν να αποτελούν την κοινή βάση των διαπραγματεύσεων και των οποίων θα επιδιωχθεί οριστική διευθέτηση σε περίπτωση επίλυσης, συνιστούν δικαιικά πλάσματα.¹ Οι εν λόγω ρυθμίσεις αποτελούσαν κύριους πυλώνες και του Σχεδίου Ανάν.

Πρόκειται, πρώτον, για την κρατική οργάνωση και διάρθρωση της ομοσπονδίας, η οποία υπό την ειδικότερη μορφή της διζωνικής και δικοινοτικής ομοσπονδίας αποτελεί θεμελιώδη κοινή συνισταμένη από τη δεκαετία του 1970. Δεύτερη υπό εξέταση ρύθμιση αποτελεί ο τρόπος συγκρότησης των δύο συνιστώντων την ομοσπονδία μερών. Το Σχέδιο Ανάν προέβλεπε τη μεταβίβαση όλων των δομών και των θεσμών της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελληνοκυπριακή Πολιτεία και «όλων των δομών» του ψευδοκράτους στην Τουρκοκυπριακή Πολιτεία. Το τρίτο υπό εξέταση ζήτημα είναι το εάν θα αποφασιστεί μετεξέλιξη ή διαδοχή της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η υποστηριζόμενη -στα πλαίσια της εργασίας- θέση ότι οι τρεις προαναφερθείσες ρυθμίσεις συνιστούν πλάσματα δικαίου, θεμελιώνεται με την υπαγωγή εννοιολογικών, συστατικών και τελεολογικών στοιχείων των συγκεκριμένων ρυθμίσεων στην έννοια και την προβληματική που έχει διατυπωθεί για το πλάσμα δικαίου.

Επιχειρείται δε να επισημανθεί τί μπορεί να υποδηλώνει η ανάγκη χρήσης τόσων πλασμάτων δικαίου, και μάλιστα επί θεμελιωδών ρυθμίσεων επίλυσης του Κυπριακού, και πώς το γεγονός αυτό δύναται να επηρεάσει τη λειτουργικότητα του προτεινόμενου μοντέλου ίδρυσης και διακυβέρνησης κράτους, δεδομένων και των ειδικών συνθηκών του Κυπριακού ζητήματος.

---

¹ Τη συγκεκριμένη θέση είχα υποστηρίξει σε κείμενό μου το 2014, συνοδευόμενη με συναφείς προβληματισμούς μου.

Ίδε και Virginia Balafouta, "From the international crimes committed in Cyprus, to the pursuance of a just and viable resolution of the Cyprus issue", In Depth, Cyprus Center for European and International Affairs, University of Nicosia, Volume 14, Issue 4, Nicosia, Cyprus, September 2017, pp. 28-31,

https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/IN_DEPTH_2017_14_4-1.pdf

Σε ευθεία αναφορά με τις ανωτέρω τρεις πτυχές του Κυπριακού, εξετάζεται το ζήτημα της εκ των υστέρων νομιμοποίησης παράνομων καταστάσεων και το ζήτημα της απονομής δικαιοσύνης για τα τελεσθέντα από την Τουρκία διεθνή εγκλήματα στην Κύπρο. Παράλληλα, αναδεικνύεται πώς η διαχείριση και -τυχόν- επίλυση του Κυπριακού δύναται να λειτουργήσει δικαιοπαραγωγικά επί του διεθνούς γίγνεσθαι.

2. Η έννοια και η προβληματική επί του δικαιοκού πλάσματος

Αρχικά, θα οριστεί η έννοια και τα συστατικά στοιχεία του δικαιοκού πλάσματος. Ακολουθώντας, θα επιχειρηθεί εμβάθυνση στο περιεχόμενο, τους επιτελούμενους σκοπούς, τη χρησιμότητα και τις ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου νομικού εργαλείου. Η ανάλυση αυτή κρίνεται απαραίτητη στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, προκειμένου να τεκμηριωθεί στη συνέχεια η χρήση του για διευθέτηση ζητημάτων στα πλαίσια της επιλύσεως του Κυπριακού και τα προβλήματα που η χρήση του δύναται να παρουσιάζει.

Για να θεμελιωθεί η φύση ρυθμίσεων ως δικαιοκών πλάσμάτων, θα επιχειρηθεί υπαγωγή των εννοιολογικών και συστατικών στοιχείων αυτών των ρυθμίσεων στους ορισμούς² του δικαιοκού πλάσματος, που εκτίθενται αμέσως κατωτέρω.

«Πλάσμα (fictio juris) είναι το νομοθετικό εκείνο μέσο διά του οποίου επιτυγχάνεται, υπό μορφή αμετάβλητης γλωσσικής έκφρασης, η υπέρβαση της αντίθετης θετικής ή αρνητικής πραγματικότητας, κατά τρόπο ώστε η καθιερωμένη έννομη συνέπεια να δημιουργεί νέα έννομη κατάσταση αλλά και εννοιολογικό στοιχείο του πραγματικού άλλου κανόνα δικαίου».

«Πρόκειται, δηλαδή, για εξομοίωση ανομοίων καταστάσεων και ανομοίωση ομοίων καταστάσεων. Αναφέρεται, δε, το πλάσμα είτε σε πραγματικό γεγονός είτε σε έννομη σχέση ή συνέπεια και σκοπείται δι' αυτού η παράκαμψη νομικού ή πραγματικού εμποδίου για τη δημιουργία νέας έννομης κατάστασης». «Υποστηρίζεται ότι συνιστά διαγραφή της νομικής αλήθειας επ' ωφελεία της βιωθείσης πραγματικότητας».

«Ο Ν. Ν. Σαρίπολος επισημαίνει, στην πραγματεία του Περί Πολιτείας και των στοιχείων αυτής εν γένει, ότι το νομικό πλάσμα δημιουργείται από το μηδέν, είναι εφεύρεση της φαντασίας, προς εφαρμογή ιδίως κάποιου κανόνα που ισχύει σε ορισμένη περίπτωση και σε άλλη με διαφορετικό πραγματικό. Επιπλέον, όχι μόνο δεν στηρίζεται στην πραγματικότητα, αλλά πλάθεται εν αντιθέσει προς κάθε πραγματικότητα».

«Κατά τον Jhering, το πλάσμα -ενώ παρακάμπτει τις δυσχέρειες αντί να τις εξαλείψει- χαρακτηρίζεται ως μία ατελής μορφή προς λύση του ζητήματος και το όνομά του σχετίζεται με την εικονικότητα, δηλώνει δηλαδή ένα

---

² Γεώργιος Γ. Μητσόπουλος, *Το πρόβλημα της έννοιας του δικαιοκού πλάσματος*, Δευτέρα Έκδοσις, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σσ. 4, 9, 93, 100, 102, 123, 153, 162, 163, 166, 176.

τεχνητό αναγκαίο ψεύδος. Εξ άλλου ακολουθεί μία ευχερέστερη και πιο άνετη οδό, η οποία πρακτικά οδηγεί στον ίδιο σκοπό και διευκολύνει έτσι την πρόοδο, καθιστώντας τη δυνατή σε χρόνο κατά τον οποίο η επιστήμη δεν μπορούσε να αναλάβει τη διαμόρφωση της αντίστοιχης ρύθμισης».

«Σύμφωνα με τον Bergel, ως προς τη νομική πολιτική, τα πλάσματα επιτρέπουν μέσω της ιστορικής τους λειτουργίας την εισαγωγή, άνευ ανατροπής, νέων κανόνων στην έννομη τάξη διά της επεκτάσεως των όρων ή της σημασίας των υφισταμένων κανόνων και εννοιών».

«Σύμφωνα με τον Dekkers, το νομικό πλάσμα είναι μία τεχνική διαδικασία, που συνίσταται στη διά της νόησης τοποθέτηση ενός γεγονότος, πράγματος ή προσώπου, εντός μιας συνειδητά ακατάλληλης νομικής κατηγορίας προς επίτευξη πρακτικής εν συνεπεία λύσης, προσιδιάζουσας στην κατηγορία αυτή».

«Σύμφωνα με τον φιλόσοφο του δικαίου L. Legaz y Lacambra, το πλάσμα είναι μία κατασκευή υπό την οποία εκδηλώνεται νομοτεχνικά μία υποθετική αξία με σκοπό τη διευκόλυνση μιας νομικής συλλήψεως, ή την αποδοχή μιας επιθυμητής και ανύπαρκτης πραγματικότητας προτιμητέας έναντι της υφισταμένης».

«Συμπερασματικά, το βασικό χαρακτηριστικό, το οποίο αποδίδεται από τους ερευνητές στο δικαιοικό πλάσμα είναι ότι ο νομοθέτης κατασκευάζει για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένου σκοπού ορισμένη νομική κατάσταση, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ή ότι το δίκαιο αποδέχεται ως υπάρχον κάτι το οποίο αντιτίθεται στην καθιερωμένη πραγματικότητα, ή σύμφωνα με την παλαιά εκδοχή, ότι ο νόμος θεληματικά αλλοιώνει ή παραμορφώνει την πραγματικότητα».

«Ωστόσο, θα πρέπει να τονιστεί ότι το νομοτεχνικό μέσο του δικαιοικού πλάσματος δεν αποτελεί γνωσιολογική αναίρεση της υφιστάμενης εμπειρικής ή νομικής πραγματικότητας, δεν ακολουθεί αναγκαία ως πόρισμα, επιπλέον αποκλείεται να συνιστά αντίφαση η περικλειόμενη στον κανόνα αυτού σχέση μεταξύ προϋποθέσεως και έννομης συνέπειας. Διότι εάν δεν υπήρχε αντίφαση, δεν θα υφίστατο και ο εκ της αντιθέσεως προβληματισμός, ο οποίος συνιστά την ουσία του πλάσματος. Είναι όμως εντελώς διαφορετική η έννοια αυτής της αντιφάσεως προς την εσφαλμένη εκδοχή περί διαστροφής της πραγματικότητας ή περί της αναλήθειας ως εγγενών στοιχείων του, αφού ως αντίφαση δεν νοείται εν προκειμένω διαστροφή της πραγματικότητας ή αποδοχή του αναληθούς ως αληθούς και αντιστρόφως, αλλά υπέρβαση της αντίθετης θετικής ή αρνητικής μορφής της εμπειρικής ή νομικής πραγματικότητας μέσω της διαμόρφωσης μιας νέας έννομης κατάστασης, η οποία τελεί σε θετική αναφορά με τον επιδιωκόμενο από το πλάσμα σκοπό».

Έχοντας υπόψη όσα προεκτέθηκαν για το δικαιικό πλάσμα, θα τεκμηριωθεί στη συνέχεια αναφορικά με το Κυπριακό, ότι: i) η έννοια της ομοσπονδίας ως κρατικής οργάνωσης, ii) η διευθέτηση περί μεταβίβασης δομών στα συνιστώμενα την ομοσπονδία μέρη, και iii) το ζήτημα της μετεξέλιξης ή διαδοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας συνιστούν πλάσματα δικαίου. Επομένως, όπως θα αναλυθεί, οι συγκεκριμένες διευθετήσεις εμπεριέχουν το περιεχόμενο των προαναφερθέντων ορισμών, με ό,τι το γεγονός αυτό δύναται να συνεπάγεται, δεδομένου ότι πρόκειται για βασικές πτυχές διάρθρωσης και λειτουργίας κράτους.

3. Θεμελιώδεις πτυχές του Κυπριακού ζητήματος που συνιστούν δικαιικά πλάσματα

3.1. Η έννοια και η διάρθρωση της ομοσπονδίας ως δικαιικό πλάσμα

Ως ομοσπονδία ορίζεται η διάρθρωση ενός κράτους από εδαφικά προσδιορισμένες συνιστώσες ομόσπονδες πολιτείες, κοινότητες, ή κρατίδια, οι οποίες διαθέτουν κυριαρχική εξουσία, διοικητική αυτονομία και αποκλειστικές αρμοδιότητες, και οι οποίες ενώνονται υπό μία κεντρική ομοσπονδιακή διοίκηση. Μεταξύ των ομόσπονδων πολιτειών και της κεντρικής διοίκησης συντελείται διανομή εξουσιών και αρμοδιοτήτων, επί τη βάση συμφωνίας και με γνώμονα της αρχή της συναίνεσης. Η ομοσπονδία έχει μία νομική προσωπικότητα και αποτελεί ένα υποκείμενο του Διεθνούς Δικαίου.

Έχει εκφραστεί ο προβληματισμός ότι σε πολλές περιπτώσεις η ομοσπονδιακή οργάνωση κράτους καλύπτει την ανάγκη διαχείρισης διαφωνιών μεταξύ κοινοτήτων, αντίρροπων τάσεων μεταξύ τους, καθώς και την αναγκαιότητα αποτροπής απομόνωσης ομάδων, επιδιώξεων απόσχισης εδάφους και συγκρούσεων.³

Από την παρουσίαση των συστατικών στοιχείων της ομοσπονδίας προκύπτει ότι αυτή εμπεριέχει δικαιικό πλάσμα. Ειδικότερα, η παραδοχή ότι στα πλαίσια της ομοσπονδίας θα υπάρχουν ομόσπονδες πολιτείες, οι οποίες θα έχουν επιμέρους κυριαρχικές εξουσίες, πέρα από την κεντρική διοίκηση, συνιστά πλάσμα δικαίου. Ο χωρισμός, δηλαδή, της κρατικής οντότητας σε επιμέρους οντότητες και η συνύπαρξη της κυριαρχίας και των εξουσιών των δύο αυτών οντοτήτων παράλληλα με την κεντρική διοίκηση του ομόσπονδου κράτους ερείδεται και θεμελιώνεται επί τη βάση πλάσματος δικαίου. Περαιτέρω, η μεταβίβαση εξουσιών από τις οντότητες αυτές στην κεντρική διοίκηση εμπεριέχει δικαιικό πλάσμα.

Ειδικότερα, συντρέχουν εννοιολογικά στοιχεία του πλάσματος δικαίου, αφού -έχοντας υπόψη όσα αναφέρθηκαν στην Ενότητα 2- *παρακάμπτονται νομικά ή πραγματικά εμπόδια* -η διπλή κυριαρχία- για τη δημιουργία νέας έννομης

---

³ Ίδε Πέτρος Λιάκουρας, *Το Κυπριακό Από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη. Σε αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2007, σσ. 189, 190.

κατάστασης. Συντελείται διαγραφή της νομικής αλήθειας επ' ωφελεία της βιωθείσης πραγματικότητας. Ακολουθείται μία ευχερέστερη και πιο άνετη οδός, η οποία πρακτικά οδηγεί στον ίδιο σκοπό και διευκολύνει έτσι την πρόοδο. Καθώς, δηλαδή, διαπιστώνονται δυσκολίες και αδυναμία ως προς την κλασική συγκρότηση κράτους, επιλέγεται ως πιο ευέλικτο το μοντέλο της ομοσπονδίας. Επιπλέον, συντελείται εξομοίωση ανομοίων καταστάσεων.

Πρόκειται για μία επινόηση με την οποία εφαρμόζεται η λογική της οργάνωσης του κράτους σε μία διαφορετική δομική κατάσταση. Επιδιώκεται η διεύρυνση και επέκταση της έννοιας του κράτους, ώστε αυτή να συμπεριλάβει και μια διαφορετική πραγματική κατάσταση, προκειμένου να προστατευθούν και να προαχθούν τα συμφέροντα των δύο κοινοτήτων, οι οποίες όμως πρέπει να έχουν μια μορφή συμπόρευσης, κοινής διοίκησης και εκπροσώπησης στη διεθνή κοινότητα. Εμπεριέχει, δηλαδή, στοιχεία και του αποδιδόμενου από τον Bergel ορισμού του πλάσματος, ο οποίος αναφέρεται σε *επέκταση των όρων ή της σημασίας των υφισταμένων κανόνων και εννοιών*.

Υποστηρίζεται ότι «η διάσταση μεταξύ των κοινοτήτων δεν συνιστά εμπόδιο, αλλά αντίθετα αυτή οδηγεί στην επινόηση της ομοσπονδίας».⁴ Και αυτή η πραγματικότητα συμπλέει με την έννοια του πλάσματος δικαίου, αφού και στην περίπτωση του πλάσματος υποστηρίζεται ότι *εάν δεν υπήρχε αντίφαση, δεν θα υφίστατο και ο εκ της αντιθέσεως προβληματισμός, ο οποίος συνιστά την ουσία του πλάσματος*.

Το ζήτημα περιπλέκεται έτι περαιτέρω και παρουσιάζει μεγαλύτερης έντασης δομικές δυσκολίες, εάν αναφερθούμε στη διάρθρωση της συνομοσπονδίας.

Προβληματισμό προκαλεί η θέση ότι, «κρίσιμο ζήτημα στην όλη διαχείριση του Κυπριακού συνιστά η αντιμετώπιση ενός σχήματος ομοσπονδίας διζωνικού και δικοινοτικού χαρακτήρα που παραπέμπει ευθέως στη συνομοσπονδία».⁵ «Στο μοντέλο που συζητείται η κυριαρχία πηγάζει από τα δύο συνιστώμενα κράτη και όχι από τον Κυπριακό λαό στο σύνολό του. Παραπέμπει σε μια κατάσταση πραγμάτων πιο κοντά σε χαλαρή ομοσπονδία ή ακόμα και συνομοσπονδία».⁶

Η συνομοσπονδία συνιστά μία πολύ χαλαρή ομοσπονδία, με ουσιαστική διαφοροποίηση ότι αποτελείται από συνομόσπονδα κράτη, τα οποία αποτελούν διακριτά υποκείμενα του Διεθνούς Δικαίου, με ξεχωριστή νομική προσωπικότητα, και ενώνονται επί τη βάσει διεθνούς συμφωνίας. Στη

---

⁴ Ibid, σ. 190.

⁵ Στέλιος Περράκης, «Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα 1945-1974: Μια ανασύνθεση και μερικές κριτικές σκέψεις από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου», στον συλλογικό Τόμο *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, (επιμ.) Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος, Λευκωσία 2013, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013, σσ. 461-474.

⁶ Ανδρέας Θεοφάνους, *Η διακυβέρνηση και η πολιτική οικονομία μιας ομοσπονδιακής Κύπρου*, Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Εκδόσεις I. Σιδέρης, Αθήνα, 2016, σ. 57, 168.

συνομοσπονδία ενδυναμώνονται οι εξουσίες και οι αρμοδιότητες των επιμέρους κρατών και αποδυναμώνονται οι αρμοδιότητες της κεντρικής εξουσίας. Οποιοδήποτε δε εκ των συνομοσπονδών κρατών δύναται να αποσχιστεί από τη συνομοσπονδία.

Καθίσταται εύκολα αντιληπτό ότι τα στοιχεία του δικαιικού πλάσματος, που ανιχνεύτηκαν -ανωτέρω- στην έννοια της ομοσπονδίας, υφίστανται και διαπιστώνονται πολύ πιο έντονα και emphaticά στην έννοια της συνομοσπονδίας.

Το γεγονός ότι η ομοσπονδία και η συνομοσπονδία συνιστούν πλάσματα δικαίου υποδηλώνει τις εγγενείς δυσκολίες και αντιφάσεις που τις διακρίνουν, τον ιδιαιτέρως τεχνητό χαρακτήρα τους, καθώς και την εικονικότητα και την αντιφατικότητα που εμπεριέχουν στους κόλπους τους. Υποδεικνύει δε -ιδιαίτερα για τη συνομοσπονδία- τις δυσκολίες που δύνανται να ανακύψουν κατά την ίδρυση και τη λειτουργία ενός τέτοιου μοντέλου κρατικής οργάνωσης σε περίπτωση επίλυσης του Κυπριακού επί τη βάσει συνομοσπονδίας. Συνάγεται, λοιπόν, η ανάγκη αποφυγής συνομοσπονδιακής διάρθρωσης, καθώς και η αναγκαιότητα θέσπισης ενός όσο το δυνατόν πληρέστερα και σαφέστερα καθορισμένου και οριοθετημένου κρατικού μοντέλου διακυβέρνησης.

Άλλωστε, σύμφωνα με τον Καθηγητή Ανδρέα Θεοφάνους, «Το αυστηρά διζωνικό δικοινοτικό μοντέλο παραπέμπει σε ένα τρικέφαλο κράτος με δύο κυρίαρχες εθνικές κοινότητες όπου όλα περιστρέφονται γύρω από αυτές. Ως εκ τούτου, πολλές φορές ο πολίτης καθώς και η έννοια του ατόμου υποτάσσονται στα κελεύσματα του κοινοτισμού».⁷

3.2. Η διευθέτηση περί μεταβίβασης δομών στα συνιστώντα την ομοσπονδία μέρη ως δικαιικό πλάσμα

Σε περίπτωση επίλυσης του Κυπριακού επί τη βάσει ομοσπονδίας, ένα άλλο υπό διερεύνηση ζήτημα είναι ο τρόπος και η μέθοδος που θα ακολουθηθεί για τη συγκρότηση των δύο συνιστώντων την ομοσπονδία μερών. Στα πλαίσια του υφιστάμενου διαπραγματευτικού status quo, το συγκεκριμένο θέμα αναπόφευκτα θα τεθεί και θα πρέπει να διευθετηθεί.

Το Σχέδιο Ανάν προέβλεπε τη μεταβίβαση όλων των δομών και των θεσμών της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελληνοκυπριακή Πολιτεία και «όλων των δομών» του ψευδοκράτους στην Τουρκοκυπριακή Πολιτεία. Η εν λόγω πρόβλεψη αποτελούσε μάλιστα κεντρικό πυλώνα του Σχεδίου Ανάν. *«Με το εύρημα αυτό απέφευγε να αναμείξει τις δύο κοινότητες και να υπεισέλθει λεπτομερώς στην καθημερινή λειτουργία τους, διατηρώντας τον μέχρι σήμερα τρόπο λειτουργίας τους».⁸*

⁷ Ibid, σ. 152.

⁸ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Σχέδιο Ανάν - Οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2005, σσ. 158-161.

Αρχικά, θα πρέπει να τονιστεί ότι είναι ιδιαιτέρως προβληματική η αναφορά σε «δομές» του ψευδοκράτους. Αποτελεί οξύμωρο σχήμα η αναφορά και η διευθέτηση του ζητήματος επί τη βάσει «δομών» μιας παράνομης, μη αναγνωρισμένης και διεθνώς απολύτως καταδικασθείσας κατάστασης. Η μη αναγνώριση του ψευδοκράτους συνεπάγεται τη μη αναγνώριση οποιουδήποτε άλλου γεγονότος και κατάστασης σχετίζεται ή εν τοις πράγμασι απορρέει από αυτό. Το μοναδικό υπαρκτό ζήτημα είναι το ζήτημα του αποτελεσματικού ελέγχου, το οποίο δεν δημιουργεί, ούτε θεμελιώνει, ούτε σε καμία περίπτωση νομιμοποιεί «δομές». Η προβληματική περί εκ των υστέρων νομιμοποίησης παράνομων καταστάσεων θα αναλυθεί στην συνέχεια, στην Ενότητα 4.

Περαιτέρω, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το εύρημα που πρότεινε το Σχέδιο Ανάν περί μεταβίβασης όλων των δομών της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελληνοκυπριακή Πολιτεία και αντιστοίχως του ψευδοκράτους στην Τουρκοκυπριακή Πολιτεία συνιστά πλάσμα δικαίου. Ειδικότερα, προκειμένου να δημιουργηθεί μία νέα έννομη κατάσταση, ήτοι η σύσταση της ομοσπονδίας, γίνεται μία παραδοχή όσον αφορά τη μεταβίβαση των υπάρχουσών δομών της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελληνοκυπριακή Πολιτεία και των παράνομων δομών του ψευδοκράτους στην Τουρκοκυπριακή Πολιτεία, της οποίας η σύσταση προτεινόταν από το Σχέδιο Ανάν.

Για τη μετάβαση από τη σημερινή πραγματικότητα -η οποία περιλαμβάνει την ύπαρξη ενός νόμιμου διεθνώς αναγνωρισμένου κράτους και μίας de facto κατάστασης- σε μία νέα πραγματικότητα, γίνεται χρήση ενός δικαιοκτικού πλάσματος, προκειμένου να γίνουν σε νομικό επίπεδο διαχείρισης κάποιες παραδοχές και διευθετήσεις. Απαραίτητη και σε αυτή την περίπτωση είναι η χρήση του εν λόγω νομικού εργαλείου, ώστε να συντελεστεί υπέρβαση της πραγματικότητας χάριν ρυθμίσεως ενός πολύπλοκου ζητήματος. Η ρύθμιση που πρότεινε το Σχέδιο Ανάν εμπεριέχει στοιχεία του αποδιδόμενου από τον Γ. Μητσόπουλο ορισμού του πλάσματος, σύμφωνα με τον οποίο πραγματοποιείται *υπέρβαση της αντίθετης θετικής ή αρνητικής πραγματικότητας, κατά τρόπο ώστε η καθιερωμένη έννομη συνέπεια να δημιουργεί νέα έννομη κατάσταση.*

Πρόκειται για *εξομοίωση ανομοίων καταστάσεων*, καθώς εξομοιώνεται ένα νόμιμο κράτος, που απολαμβάνει πλήρους διεθνούς αναγνώρισης, με μία παράνομη κατάσταση, ρητώς και απολύτως καταδικασθείσας από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας. Συντελείται *διά της νόησης τοποθέτηση ενός πράγματος, εντός μιας συνειδητά ακατάλληλης νομικής κατηγορίας προς επίτευξη πρακτικής εν συνεπεία λύσης, προσιδιάζουσας στην κατηγορία αυτή.*

Συντελείται *διαγραφή της νομικής αλήθειας επ' ωφελεία της βιωθείσας πραγματικότητας*, ήτοι διαγραφή της παρανομίας της κατοχικής οντότητας επ' ωφελεία της de facto πραγματικότητας. Παρακάμπτεται *νομικό εμπόδιο* - ο παράνομος χαρακτήρας του ψευδοκράτους- *για τη δημιουργία νέας*

έννομης κατάστασης. Ακολουθείται μία ευχερέστερη και πιο άνετη οδός, η οποία πρακτικά οδηγεί στον ίδιο σκοπό και διευκολύνει έτσι την πρόοδο, καθιστώντας τη δυνατή σε χρόνο κατά τον οποίο η επιστήμη δεν μπορούσε να αναλάβει τη διαμόρφωση της αντίστοιχης ρύθμισης.

Επιπρόσθετα, η διευθέτηση περί μεταβίβασης των δομών και των θεσμών της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελληνοκυπριακή Πολιτεία και του ψευδοκράτους στην Τουρκοκυπριακή Πολιτεία συγκεντρώνει και άλλα στοιχεία των προαναφερθέντων ορισμών για το δικαιοκώπλάσμα. Ειδικότερα, συνιστά *μία ατελή μορφή προς λύση του ζητήματος, σχετίζεται με την εικονικότητα, δηλώνει δηλαδή ένα τεχνητό αναγκαίο ψεύδος. Μέσω της εν λόγω διευθέτησης, το δίκαιο αποδέχεται ως υπάρχον κάτι, ήτοι το ψευδοκράτος, το οποίο αντιτίθεται στην καθιερωμένη πραγματικότητα. Εν τέλει δε, ο νόμος θεληματικά αλλοιώνει ή παραμορφώνει την πραγματικότητα.*

Συνάγεται, λοιπόν, ότι η χρήση του πλάσματος δικαίου και σε αυτή την περίπτωση υποδεικνύει σοβαρές εγγενείς αδυναμίες στη δυνατότητα δημιουργίας ενός βιώσιμου και λειτουργικού μοντέλου κρατικής οργάνωσης και λειτουργίας, το οποίο μάλιστα θα πρέπει να εξισορροπεί και να εναρμονίζει υφιστάμενες αντικειμενικές δυσκολίες, αντίρροπες καταστάσεις και αντικρουόμενα συμφέροντα.

Περαιτέρω, η χρήση του πλάσματος δικαίου σε αυτή την περίπτωση καλείται να καλύψει νομικές, λογικές και πολιτικές αντιφάσεις και παραδοξότητες, ήτοι την εκ των υστέρων αποδοχή και νομιμοποίηση «όλων των δομών» του ψευδοκράτους, καθώς και την εκ του αποτελέσματος εξίσωσή του με ένα νόμιμο, διεθνώς αναγνωρισμένο κράτος. Επιπρόσθετα, ακόμη και αναφορικά με την Κυπριακή Δημοκρατία, αποκρυσταλλώνει τη γενικότερη πλάσματικότητα, εικονικότητα και ασάφεια της ρύθμισης περί μεταβίβασης υφιστάμενων κρατικών δομών και θεσμών σε μια νεοσυσταθείσα πολιτεία ομοσπονδιακής μορφής οργάνωσης.

3.3. Το ζήτημα της μετεξέλιξης ή διαδοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας ως δικαιοκώπλάσμα

Εξαιρετικά κρίσιμο ζήτημα σε περίπτωση επίλυσης του Κυπριακού επί τη βάση του σημερινού διαπραγματευτικού κεκτημένου αποτελεί το εάν θα αποφασιστεί συνέχιση ή διαδοχή της Κυπριακής Δημοκρατίας, ήτοι εάν το ομόσπονδο κράτος που θα προκύψει θα αποτελεί συνέχεια της Κυπριακής Δημοκρατίας ή εάν θα επέλθει διαδοχή κρατών.

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται και για τον συχνά χρησιμοποιούμενο όρο «μετεξέλιξη» της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς δεν χαρακτηρίζεται από απόλυτη σαφήνεια, και δύναται να ερμηνευτεί ή να παράσχει επιχειρήματα προς αμφότερες τις προεκτεθείσες κατευθύνσεις.

Στην υποθετική περίπτωση λήψης απόφασης περί διαδοχής κρατών, η απόφαση αυτή θα συνεπαγόταν τη στιγμιαία παύση και κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και την αντικατάστασή της από ένα νέο, διάδοχο κράτος. Σε αυτή την περίπτωση, εάν το νεοϊδρυθέν κράτος παρέλυε ή καταλύοταν, δεν θα υπήρχε η δυνατότητα επαναφοράς των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, ήτοι στο status quo ante.

«Επί του ιδίου προβληματισμού, ποιά θα ήταν η τύχη του νέου κράτους σε περίπτωση νέας αποχώρησης των Τουρκοκυπρίων; Θα μπορούσε να γίνει και πάλι δεκτό το δίκαιο της ανάγκης, για να διατηρήσει όχι μόνο την ελληνοκυπριακή συνιστώσα πολιτεία, αλλά επιπρόσθετα και το ομοσπονδιακό κράτος; Θα μπορούσε, βέβαια, κάποιος να αντιτείνει ότι σε οποιαδήποτε ομοσπονδιακή λύση θα ενυπήρχε και ένας παρόμοιος κίνδυνος σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό και ότι η υπέρβαση ενός παρόμοιου κινδύνου στηρίζεται στην καλή θέληση των δύο κοινοτήτων».⁹

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η ρύθμιση περί στιγμιαίας κατάλυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας πριν τη δημιουργία του νέου κράτους, από άποψη νομικής τυπολογίας, συνιστά δικαιοκώπλο πλάσμα. Και σε αυτή την περίπτωση πρόκειται για ένα νομικό εύρημα με το οποίο πραγματοποιείται *υπέρβαση της αντίθετης θετικής πραγματικότητας*, της ύπαρξης δηλαδή της Κυπριακής Δημοκρατίας, *κατά τρόπο ώστε η καθιερωμένη έννομη συνέπεια να δημιουργεί νέα έννομη κατάσταση*, την ίδρυση δηλαδή ενός νέου κράτους. Εμπίπτει, λοιπόν, στον αποδιδόμενο από τον Γ. Μητσόπουλο ορισμό του πλάσματος.

Πλάθεται εν αντιθέσει προς κάθε πραγματικότητα. Ο νόμος θεληματικά αλλοιώνει ή παραμορφώνει την πραγματικότητα, δεδομένου ότι καταργείται ένα νόμιμο, διεθνώς αναγνωρισμένο κράτος. Αποτελεί μία ατελή μορφή προς λύση του ζητήματος, σχετίζεται με την εικονικότητα, δηλώνει δηλαδή ένα τεχνητό αναγκαίο ψεύδος. Συνιστά διαγραφή της νομικής αλήθειας επ' ωφελεία της βιωθείσης πραγματικότητας, καθώς καταλύεται ένα ανεξάρτητο, νόμιμο κράτος, επ' ωφελεία μιας παράνομης, de facto κατάστασης.

Εξ άλλου ακολουθεί μία ευχερέστερη και πιο άνετη οδό, η οποία πρακτικά οδηγεί στον ίδιο σκοπό και διευκολύνει έτσι την πρόοδο, καθιστώντας τη δυνατή σε χρόνο κατά τον οποίο η επιστήμη δεν μπορούσε να αναλάβει τη διαμόρφωση της αντίστοιχης ρύθμισης. Ο συγκεκριμένος ορισμός του πλάσματος, στην προκειμένη περίπτωση δύναται να επιδέχεται μιας ερμηνείας αρνητικής χροιάς· ήτοι μέσω της παραδοξότητας της παύσης του νόμιμου κράτους, επιδιώκεται η κάλυψη εγγενών δυσχερειών, τις οποίες η επιστήμη αδυνατούσε να υπερβεί στον συγκεκριμένο χρόνο.

Τέλος, η εν λόγω ρύθμιση πληροί και τα στοιχεία του ορισμού του πλάσματος που δίνεται από τον L. Legaz y Lacambra, αφού αποτελεί *μία κατασκευή υπό την οποία εκδηλώνεται νομοτεχνικά μία υποθετική αξία με σκοπό τη*

⁹ Αχιλλέας Κ. Αιμιλιανίδης, «Περί Κοινού Ανακοινωθέντος», 14 Φεβρουαρίου 2014, <https://hellasjournal.com/2014/02/peri-kinou-anakinothentos/>

διευκόλυνση μιας νομικής συλλήψεως, ή την αποδοχή μιας επιθυμητής και ανύπαρκτης πραγματικότητας προτιμητέας έναντι της υφισταμένης. Διατυπώνεται, δηλαδή, η υπόθεση και η παραδοχή ότι η Κυπριακή Δημοκρατία καταλύεται στιγμιαία, προκειμένου να δημιουργηθεί μια νέα πραγματικότητα -ήτοι το διάδοχο κράτος- ως προτιμητέα έναντι της υφιστάμενης.

Συνάγεται, λοιπόν, ότι σε αυτή την περίπτωση το πλάσμα δικαίου -όχι μόνο καλύπτει εικονικότητα, παραδοξότητα και εγγενείς αδυναμίες και αντιφάσεις- αλλά επιπλέον συντελεί στην πλήρη αλλοίωση και διαστρέβλωση της πραγματικότητας. Επομένως, σε υποθετική περίπτωση στιγμιαίας παύσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, θα λάμβανε χώρα ένας εξαιρετικά δυσμενής συμβολισμός, και θα μπορούσαν να προκύψουν ιδιαίτερα επαχθείς συνέπειες, όπως αναλύθηκε ανωτέρω. Οι θέσεις αυτές ενισχύονται και από τη διαπίστωση ότι η εν λόγω ρύθμιση συνιστά πλάσμα δικαίου. Επιπρόσθετα, στη συγκεκριμένη περίπτωση, μέσω του δικαιοκτικού πλάσματος τονίζεται emphaticά η έλλειψη οιασδήποτε πραγματικού θεμελίου, οιασδήποτε λογικής δικαιολόγησης και οιασδήποτε λειτουργικότητας για την υιοθέτηση μιας τέτοιας ρύθμισης.

4. Το ζήτημα της εκ των υστέρων νομιμοποίησης παράνομων καταστάσεων και η δικαιοπαγωγική λειτουργία της διαχείρισης του Κυπριακού

4.1. Οι ρυθμίσεις περί ομοσπονδίας και περί μεταβίβασης δομών στα συνιστώντα την ομοσπονδία μέρη εν σχέσει με τη νομιμοποίηση παράνομων καταστάσεων

Σε συνέχεια όσων αναλύθηκαν ανωτέρω, θα πρέπει να επισημανθεί ότι σε περίπτωση επίλυσης του Κυπριακού επί τη βάσει σύστασης διζωνικής και δικοινοτικής ομοσπονδίας (πολλώ δε μάλλον συνομοσπονδίας) μέσω μεταβίβασης όλων των δομών της Κυπριακής Δημοκρατίας στο ελληνοκυπριακό συνιστών μέρος και αντιστοίχως του ψευδοκράτους στο τουρκοκυπριακό συνιστών μέρος, νομιμοποιείται εκ των υστέρων η παράνομη, λειτουργούσα ως *de facto*, κατάσταση του ψευδοκράτους.

Αυτό συμβαίνει διότι δημιουργούνται δύο συνιστώντα την ομοσπονδία μέρη, τα οποία τελούν σε σχέση ισότητας μεταξύ τους. Εκ των πραγμάτων δηλαδή νομιμοποιείται το ψευδοκράτος και ανάγεται σε ισότιμη πολιτεία σε σχέση με την Κυπριακή Δημοκρατία. Η δε Κυπριακή Δημοκρατία μετατρέπεται από κράτος σε πολιτεία, κοινότητα ή όπως άλλως οριστούν τα συνιστώντα την ομοσπονδία μέρη.

Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να αναφερθεί η χαρακτηριστική δήλωση του τότε Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Τάσσου Παπαδόπουλου, στο διάγγελμά του αναφορικά με το δημοψήφισμα για το Σχέδιο Ανάν: *«Παρέλαβα κράτος διεθνώς αναγνωρισμένο. Δεν θα παραδώσω κοινότητα χωρίς δικαίωμα λόγου διεθνώς και σε αναζήτηση κηδεμόνα. Και όλα αυτά*

έναντι κενών, παραπλανητικών, δήθεν, προσδοκιών. Έναντι της ανεδαφικής ψευδαίσθησης ότι η Τουρκία θα τηρήσει τις δεσμεύσεις της».¹⁰

Επιπλέον, με την αποδοχή της διζωνικότητας και της δικαιοδικότητας νομιμοποιείται και θεσμοθετείται ο διαχωρισμός των εδαφών που συντελέστηκε παράνομα από την τουρκική πλευρά. Η κατάσταση που είχε επιβληθεί de facto αποτελεί τη βάση επίλυσης. Με τη διεθνή πολιτική αναγνώριση που θα επέλθει σε περίπτωση επίλυσης του Κυπριακού, η τουρκική εξωτερική πολιτική δεν θα έχει επιτύχει τον «πρώτο στόχο» της περί διχοτόμησης του νησιού, αλλά τον «στόχο» της περί σαφούς γεωγραφικού διαχωρισμού επί τη βάση της διζωνικότητας και της δικαιοδικότητας.

Επισημαίνεται ότι η ανωτέρω αναφορά σε «στόχους» της Τουρκίας εν σχέσει με την Κύπρο βασίζεται στο σχέδιο που είχε συντάξει το 1956 ο Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου και πολιτικός Νιχάτ Ερίμ, όταν ο τότε Πρωθυπουργός της Τουρκίας Αντάν Μεντερές τού είχε αναθέσει τη σύνταξη μιας έκθεσης, βάσει της οποίας θα διαμορφωνόταν η πολιτική της Τουρκίας έναντι της Κύπρου. Η εν λόγω έκθεση ακολουθήθηκε έκτοτε απαρέγκλιτα από όλες τις τουρκικές κυβερνήσεις.

Είναι σαφές ότι η αποδοχή της διζωνικής και δικαιοδικής ομοσπονδίας αποτελούσε καίρια διπλωματική επιτυχία της τουρκικής πλευράς, ενώ ταυτόχρονα συνιστούσε υποχώρηση, συμβιβασμό και ως ένα βαθμό αποδοχή των τετελεσμένων από την ελληνική πλευρά, η οποία για την υποχώρησή της αυτή δεν έλαβε διπλωματικά ανταλλάγματα.

«Λαμβάνοντας υπόψη πως ό,τι και να προταθεί στα πλαίσια διζωνικού ή δικαιοδικού ομόσπονδου κράτους θα αποτελεί για τη ελληνοκυπριακή πλευρά επιδείνωση της ισχύουσας κατάστασης και από οικονομικής απόψεως, προτείνεται ότι θα έπρεπε να γίνουν εδαφικές ρυθμίσεις υπέρ των Ελληνοκυπρίων. Ειδικότερα, η συντριπτική πλειοψηφία των προσφύγων θα έπρεπε να επιστρέψει υπό ελληνοκυπριακή διοίκηση και ταυτόχρονα να κατοχυρωθεί το δικαίωμα επιστροφής τους στην υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση περιοχή. Επίσης, η επιστροφή εδαφών θα μπορούσε να γίνει με τρόπο που να διασφαλίζει επίσης την επιστροφή μεγάλου ποσοστού των παραλιών. Σημειώνεται ότι το 52,3% των ακτών της Κύπρου βρίσκεται υπό τουρκική κατοχή, ενώ η Κυπριακή Δημοκρατία ελέγχει το 37,7%. Το υπόλοιπο μέρος ανήκει στη ζώνη όπου βρίσκονται οι βρετανικές βάσεις».¹¹

Περαιτέρω, εάν υπάρξει διευθέτηση περί μεταβίβασης «των δομών» του ψευδοκράτους στο τουρκοκυπριακό συνιστών την ομοσπονδία μέρος, αναγνωρίζονται και ισχυροποιούνται εν τοις πράγμασι εκ των υστέρων όλες

---

¹⁰ Διάγγελμα του τότε Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Τάσσου Παπαδόπουλου για το Δημοψήφισμα της 24ης Απριλίου 2004

<https://www.youtube.com/watch?v=L5LMTyi9kso>

¹¹ Ανδρέας Θεοφάνους, *Η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο νέο Διεθνές Περιβάλλον. Προκλήσεις και Προοπτικές*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2000, σσ. 106, 107.

αυτές «οι δομές», και συνακόλουθα το ψευδοκράτος. Όπως αναπτύχθηκε στην Ενότητα 3.2., η μη αναγνώριση ενός παράνομου μορφώματος, μίας de facto κατάστασης, συνεπάγεται και τη μη αναγνώριση καμιάς «δομής» ή «πράξης» που να προέρχεται από αυτό.

4.2. Το ζήτημα της μετεξέλιξης ή διαδοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας σε σχέση με την εκ των υστέρων νομιμοποίηση παράνομων καταστάσεων

Σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν ανωτέρω, ο σκοπός που θα εξυπηρετούσε το δικαιοκίνητο πλάσμα περί στιγμιαίας κατάλυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, πριν τη δημιουργία του νέου κράτους, θα ήταν η μετάβαση από μία υφιστάμενη πραγματικότητα ύπαρξης ενός νόμιμου κράτους και ενός ψευδοκράτους σε μία διάδοχη κατάσταση σύστασης μίας ομοσπονδίας με δύο ισότιμους «εταίρους». Επιδιώκεται, δηλαδή, και σε αυτή την περίπτωση η υπέρβαση εμποδίων και αντιφάσεων, όπως είναι η ανάγκη εξίσωσης μίας παράνομης με μία νόμιμη κατάσταση.

Είναι προφανές ότι και στην περίπτωση της ρύθμισης περί στιγμιαίας παύσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, πριν τη δημιουργία του νέου κράτους, νομιμοποιείται εκ των υστέρων μία παράνομη κατάσταση, ήτοι το ψευδοκράτος. Μάλιστα, το νόμιμο κράτος καταλύεται, προκειμένου να προκύψει η διάδοχη κατάσταση.

Σημειώνεται ότι σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, απαγορεύεται απόλυτα κάθε μονομερής ανακήρυξη κράτους. Η αρχή της εθνικής κυριαρχίας, η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας, η αρχή της εθνικής ανεξαρτησίας, καθώς και η αρχή *uti possidetis* αποτελούν θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου.

Το άρθρο 2 παρ. 4 του Καταστατικού Χάρτη¹² του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) εισάγει την απόλυτη απαγόρευση χρήσης βίας ή απειλής χρήσης βίας, εκτός εάν συντρέχει: i) περίπτωση νόμιμης άμυνας, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 52 του Χάρτη, ii) εξουσιοδότηση χρήσης βίας από το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. βάσει του Κεφαλαίου VII του Χάρτη, ή iii) εξουσιοδότηση χρήσης βίας από το Συμβούλιο Ασφαλείας στα πλαίσια της Περιφερειακής Συνεργασίας βάσει του Κεφαλαίου VIII του Χάρτη. Εν προκειμένω δεν συντρέχει καμία από τις περιπτώσεις που αίρουν την απαγόρευση χρήσης βίας.

Η τουρκική εισβολή και η στρατιωτική κατοχή στην Κύπρο εμπίπτουν στην περίπτωση α της παρ.2 του άρθρου 8 bis του Καταστατικού¹³ του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, όπως το εν λόγω άρθρο προστέθηκε κατόπιν της υιοθέτησης του διεθνώς κοινά αποδεκτού ορισμού της επίθεσης από τη

¹² Καταστατικός Χάρτης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών
<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>
<https://unric.org/el/χαρτησ-οηε/>

¹³ Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου
<https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf>

Διάσκεψη της Καμπάλα, Resolution RC/Res.6 (2010).¹⁴ Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη διάταξη του άρθρου αυτού, ως επίθεση στοιχειοθετείται η εισβολή ή επίθεση από τις ένοπλες δυνάμεις ενός κράτους στο έδαφος άλλου κράτους ή κάθε στρατιωτική κατοχή, που απορρέει από αυτήν την εισβολή ή επίθεση.

Συνεπώς, καμία εδαφική μεταβολή που επέρχεται ως αποτέλεσμα παράνομης χρήσης βίας δεν είναι νόμιμη. Άλλωστε, πρωταρχική αρχή του Διεθνούς Δικαίου αποτελεί η αρχή “ex injuria jus non oritur”, σύμφωνα με την οποία από την παρανομία δεν είναι δυνατόν να παράγεται δίκαιο.

Σε περίπτωση, λοιπόν, επίλυσης του Κυπριακού επί τη βάση των τριών υπό εξέταση -στα πλαίσια της παρούσας εργασίας- ρυθμίσεων, επέρχεται μία οιονεί νομιμοποίηση του ψευδοκράτους. Πρόκειται για οιονεί νομιμοποίηση, διότι επέρχεται εκ του αποτελέσματος, ανεξαρτήτως της επιδιωκόμενης συνέπειας.

Η εκ των υστέρων νομιμοποίηση μίας αναμφισβήτητα παράνομης κατάστασης, η οποία έχει καταδικαστεί απόλυτα από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας, αποτελεί σίγουρα ένα εξαιρετικά αρνητικό προηγούμενο σε σχέση με τη θεμελιώδη αρχή της εδαφικής κυριαρχίας.

Περαιτέρω, έχει ιδιαίτερη βαρύτητα η διαχείριση του Κυπριακού ζητήματος, έπειτα και από τις μονομερείς ανακηρύξεις του Κοσόβου, της Αμπχαζίας, της Νότιας Οσετίας και της Κριμαίας, οι οποίες είναι παράνομες και έχουν επιβληθεί ως de facto καταστάσεις. Η εκ του αποτελέσματος νομιμοποίηση του ψευδοκράτους στην περίπτωση του Κυπριακού ίσως λειτουργήσει προς την κατεύθυνση διαμόρφωσης πρακτικής σε ευθεία αντίθεση με όσα προβλέπει το Διεθνές Δίκαιο, και ίσως «δώσει κίνητρο» σε «δύστροπους» διεθνείς δρώντες για τέτοιας φύσεως απολύτως καταδικαστέες ενέργειες. Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι η διαχείριση του Κυπριακού δύναται να λειτουργήσει δικαιοπαραγωγικά.

Άλλωστε, ακόμη και η μη αναγνώριση μιας παράνομης κατάστασης, όταν δεν έχει επιτευχθεί η επαναφορά στην προτέρα κατάσταση *«εμπίπτει στις ηθικές κυρώσεις και αποτελεί -έστω- μία παρατεταμένη καταδίκη, σε περίπτωση μη επίτευξης αποκατάστασης της νομιμότητας»*. Όπως αναφέρει ο Antonio Cassese¹⁵: *«Καθώς η διεθνής κοινότητα δεν μπορεί να εκμηδενίσει την ισχύ, περιορίζεται στην, κατά εμφατικό τρόπο, μη παραδοχή της»*, σε περίπτωση μη επίτευξης επιστροφής στη νομιμότητα.

Εν σχέσει με τις σύγχρονες εξελίξεις, ήτοι την παράνομη και απολύτως καταδικαστέα εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, καθώς και τα υπόλοιπα διεθνή εγκλήματα τα οποία η Ρωσία τελεί, η αντίδραση της διεθνούς

---

¹⁴Resolution RC/Res.6 (2010)

https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf

¹⁵ Antonio Cassese, *Διεθνές Δίκαιο*, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών 4, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 2012, σσ. 400, 401.

κοινότητας αναδεικνύει την ισχύ, τις δυνατότητες και τη δυναμική της ως υποκειμένου του Διεθνούς Δικαίου. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι η διεθνής κοινότητα δύναται να σταθεί αποτελεσματικά απέναντι σε παραβιάσεις του Διεθνούς Δικαίου.

Επισημαίνεται ότι σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, απαγορεύεται η διενέργεια δημοψηφίσματος σε κράτος προκειμένου να αποφασιστεί απόσχιση εδάφους του, ένωση του αποσχισθέντος εδάφους με τρίτο κράτος, ή ανεξαρτητοποίηση του αποσχισθέντος εδάφους, εκτός εάν η κεντρική κυβέρνηση του κράτους έχει δώσει τη συναίνεσή της προς τούτο. Επομένως, στην περίπτωση των «δημοψηφισμάτων» που έχει διενεργήσει η Ρωσία σε εδάφη της Ουκρανίας για την ένωση αυτών με τη Ρωσία, τα «δημοψηφίσματα» αυτά είναι παράνομα, και ως εκ τούτου άκυρα και μη επιφέροντα έννομα αποτελέσματα. Τα δημοψηφίσματα αυτά θα ήταν παράνομα και άκυρα, ακόμη και εάν είχαν διεξαχθεί με τις απαιτούμενες δημοκρατικές εγγυήσεις, γεγονός που δεν συντρέχει πάντως στην προκειμένη περίπτωση.

Η αρχή της απαγόρευσης χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις, η αρχή της εθνικής κυριαρχίας, η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας, η αρχή της εθνικής ανεξαρτησίας, καθώς και η αρχή *uti possidetis* παραβιάζονται και πλήττονται «βάνουσα» με τη συντελεσθείσα επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας. Όπως αναλύθηκε και ανωτέρω, πρόκειται για πρωταρχικές και θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου, οι οποίες εντάσσονται στον σκληρό πυρήνα του. Η προσβολή των εν λόγω αρχών θα πρέπει πάντοτε να προκαλεί την άμεση και αυστηρή αντίδραση της διεθνούς κοινότητας, όπως πολύ ορθά συνέβη στην περίπτωση της ένοπλης σύρραξης που βρίσκεται σε εξέλιξη στην Ουκρανία. Στην περίπτωση της Κυπριακής Δημοκρατίας και των τελεσθέντων από την Τουρκία διεθνών εγκλημάτων εναντίον αυτής, δεδομένου ότι δεν υπήρξε μία ανάλογη αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και των υποκειμένων που τη συναποτελούν (κρατών, διεθνών και περιφερειακών οργανισμών κ.α.), θα μπορούσε η αντίδραση που επιτάσσει το Διεθνές Δίκαιο να αποκρυσταλλωθεί κατά την επίλυση του Κυπριακού.

Επισημαίνεται ότι υφίσταται μια σειρά σχετικών Αποφάσεων και Ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας και της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε, αντίστοιχα. Εξ αυτών, αναφέρονται ως σημαντικότερα: i) η Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας S/RES/353 (1974)¹⁶, στην οποία «καλεί όλα τα κράτη να σεβαστούν την κυριαρχία, την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου», και ii) την Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας S/RES/541 (1983)¹⁷, στην οποία ορίζει ως νομικά άκυρη και ζητά την κατάργηση της ανακήρυξης του ψευδοκράτους, και ακολούθως «καλεί όλα τα κράτη να μην αναγνωρίσουν άλλο κυπριακό κράτος πέρα από την Κυπριακή Δημοκρατία».

---

¹⁶ S/RES/353 (1974)

[https://undocs.org/S/RES/353\(1974\)](https://undocs.org/S/RES/353(1974))

¹⁷ S/RES/541 (1983)

[https://undocs.org/S/RES/541\(1983\)](https://undocs.org/S/RES/541(1983))

Σε περίπτωση στιγμιαίας παύσης της, λοιπόν, η Κυπριακή Δημοκρατία θα έχανε αυτά τα ιδιαίτερος σημαντικά κεκτημένα της, ήτοι τη διεθνή αναγνώρισή της από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας και την απόλυτη καταδίκη του ψευδοκράτους.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να αναφερθεί ότι σε περίπτωση διαδοχής και όχι συνέχισης της, εκτός από την εκ του αποτελέσματος νομιμοποίηση του ψευδοκράτους, θα ήταν πολύ ισχυρός ο συμβολισμός που θα προέκυπτε για την Κυπριακή Δημοκρατία. Δεν θα ήροντο και θα καταργούντο, μόνον, οι όποιες κυρώσεις επιβλήθηκαν στην παραβιάζουσα τη διεθνή έννομη τάξη κατάσταση, αλλά επιπρόσθετα θα ήταν σαν να τιμωρείται το νόμιμο κράτος -που υπέστη την προσβολή- με τη στιγμιαία κατάλυσή του.

Η στιγμιαία παύση της Κυπριακής Δημοκρατίας θα συνιστούσε έναν ιδιαίτερα αρνητικό ηθικό, ιστορικό και πολιτικό συμβολισμό, αφού με αυτό τον τρόπο θα ήταν σαν να διακόπτεται η ιστορική συνέχεια του κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας.

4.3. Το ζήτημα της συνέχισης ή διαδοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας σε σχέση με τα τελεσθέντα από την Τουρκία διεθνή εγκλήματα

Ένα από τα ζητήματα που θα έπρεπε να εξεταστούν στην υποθετική περίπτωση στιγμιαίας κατάλυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι το πώς θα επηρέαζε τη νομική αντιμετώπιση των τελεσθέντων από την τουρκική πλευρά διεθνών εγκλημάτων στην Κύπρο.

Γενικά, θα πρέπει να αναφερθεί ότι το νομικό πλαίσιο αναφορικά με τη διαδοχή κρατών είναι περιορισμένο. *«Ως προς τη διεθνή ευθύνη η νομολογία είναι αρνητική και ο γενικός κανόνας είναι ότι δεν υφίσταται διαδοχή ως προς τις παράνομες πράξεις»*.¹⁸

Στην Κύπρο έχουν τελεστεί από την Τουρκία σωρεία διεθνών εγκλημάτων¹⁹, τα οποία τελούν σε αληθινή και πραγματική συρροή. Ειδικότερα, έχουν τελεστεί: i) το διεθνές έγκλημα της επίθεσης, ii) το διεθνές έγκλημα της κατοχής του βορείου τμήματος του νησιού, iii) το διεθνές έγκλημα της βίαιης εκδίωξης πληθυσμών και της εθνοκάθαρσης, iv) το διεθνές έγκλημα των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων προσώπων²⁰, v) το διεθνές έγκλημα του

---

¹⁸ - Εμμανουήλ Ρούκουνας, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σσ. 449-462.

- Antonio Cassese, *Διεθνές Δίκαιο, ...*, οπ.αν., σσ. 93-101.

¹⁹ Για εκτενείς αναλύσεις ίδε - Βιργινία Μπαλαφούτα, *Διεθνές Ποινικό Δίκαιο*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, Δεκέμβριος 2017.

- Βιργινία Μπαλαφούτα, *Ελληνο-Τουρκικές Σχέσεις. Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματία.*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 2020.

²⁰ Για το ζήτημα των αγνοουμένων στην Κύπρο ίδε - Βιργινία Μπαλαφούτα, *Το δικαίωμα στην αλήθεια. Εκφάνσεις και εφαρμογές στο Διεθνές Δίκαιο*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, Φεβρουάριος 2018, σσ. 320.

εποικισμού, vi) το διεθνές έγκλημα των ανθρωποκτονιών, vii) το διεθνές έγκλημα των βασανιστηρίων, viii) το διεθνές έγκλημα των βιασμών, και ix) το διεθνές έγκλημα της καταστροφής θρησκευτικών και πολιτιστικών μνημείων.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τα διεθνή εγκλήματα αποτελούν *jus cogens*, εντάσσονται δηλαδή στους διεθνείς αναγκαστικούς κανόνες, και δημιουργούν υποχρεώσεις *erga omnes*. Το *jus cogens* τίθεται πάνω από το εθνικό δίκαιο των κρατών, ακόμη και από τις συνταγματικής υφής διατάξεις τους.

Αναβαθμίζεται, επομένως, η ισχύς και η δεσμευτικότητα των κανόνων που αφορούν στα διεθνή εγκλήματα, δεσμεύουν όλα τα κράτη, ανεξαρτήτως εάν έχουν κυρώσει τις Συνθήκες που τα προβλέπουν και εν προκειμένω και το Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, και δεν μπορεί κάποιο κράτος να αντιτάξει τη μη ύπαρξη ή διαφορετική σχετική ρύθμιση του εσωτερικού του δικαίου. Επίσης, τα διεθνή εγκλήματα είναι απαράγραπτα, για να μην παραμένουν ατιμώρητοι οι αυτουργοί πράξεων τέτοιας απαξίας.

Επιπλέον, θα πρέπει να αναφερθεί ότι τόσο η νομοθεσία όσο και η νομολογία συγκλίνουν στην ανάγκη υποχώρησης του θεσμού της αμνηστίας ως λόγου άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης και του καταλογισμού, και στην επιτακτική αναγκαιότητα απονομής δικαιοσύνης για τελεσθέντα διεθνή εγκλήματα και τιμώρησης των αυτουργών τους.

Στην περίπτωση στιγμιαίας κατάλυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, πριν τη δημιουργία του νέου κράτους, είναι αμφίβολο εάν θα συνέχιζαν να υφίστανται σε νομικό επίπεδο τα διεθνή εγκλήματα, που τελέστηκαν στην Κύπρο από την Τουρκία. Εφόσον σε σχέση με τη διαδοχή κρατών η νομολογία είναι σταθερά αρνητική ως προς τη διεθνή ευθύνη και ο γενικός κανόνας είναι ότι δεν επέρχεται διαδοχή ως προς τις τελεσθείσες παράνομες πράξεις που επισύρουν διεθνή ευθύνη κράτους, είναι εξαιρετικά αμφίβολο εάν θα είναι δυνατόν να διωχθούν τα τελεσθέντα διεθνή εγκλήματα στην Κύπρο και να αποδοθεί δικαιοσύνη ως προς αυτά.

Γίνεται εύκολα αντιληπτό πόσο αρνητικό προηγούμενο θα αποτελούσε για τη διεθνή κοινότητα η εκ των υστέρων νομιμοποίηση ενός παράνομου μορφώματος, με την παράλληλη «εξαφάνιση» από τη νομική πραγματικότητα των τελεσθέντων -κατά του νόμιμου κράτους- διεθνών εγκλημάτων που σχετίζονται και υπήρξαν επακόλουθα της παράνομης αυτής κατάστασης.

- Virginia Balafouta, "The missing persons in Cyprus and the right to the truth", Eastern Mediterranean Policy Notes (EMPN), Cyprus Center for European and International Affairs, University of Nicosia, No. 38, Nicosia, Cyprus, May 2019, p. 9, https://ccea.unic.ac.cy/wp-content/uploads/EMPN_38.pdf

Θα μπορούσε, πάντως, να υποστηριχθεί ότι ακόμη και στην υποθετική περίπτωση κατάλυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεδομένου ότι έχει κριθεί ότι η Τουρκία ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο επί του ψευδοκράτους, θα εξακολουθεί να φέρει και την ευθύνη των τελεσθέντων από την πλευρά της διεθνών εγκλημάτων. Η υποτιθέμενη διαδοχή δεν θα επερχόταν ως προς το κράτος της Τουρκίας· επομένως η διεθνής κρατική ευθύνη της Τουρκίας παραμένει σε κάθε περίπτωση αναμφισβήτητη και ακέραιη.

Σχετικά με το ζήτημα της αναγνώρισης του αποτελεσματικού ελέγχου που τελεί η Τουρκία, θα πρέπει να αναφερθούν ενδεικτικά τα εξής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κρίνοντας τις Διακρατικές Προσφυγές της Κύπρου κατά της Τουρκίας, υποστήριξε -μεταξύ άλλων- τα εξής: «"... οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις εισήλθαν στο νησί της Κύπρου, ενεργώντας αποκλειστικά υπό τις οδηγίες της τουρκικής κυβέρνησης και υπό συντεταγμένους κανόνες που καθόριζαν τη δομή και την ιεραρχία των στρατιωτικών αυτών δυνάμεων... Συνεπάγεται ότι αυτές αποτελούν εξουσιοδοτημένα όργανα της Τουρκίας και ότι οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο ή περιουσιακό αγαθό βρίσκεται στην (κατεχόμενη) Κύπρο εμπίπτει εντός της δικαιοδοσίας της Τουρκίας... καθόσον μέτρο οι ένοπλες δυνάμεις της ασκούν έλεγχο επί αυτών των προσώπων ή των περιουσιακών αγαθών", καθώς και ότι η Τουρκία ασκεί "λεπτομερή" (detailed) έλεγχο επί της πολιτικής και των πράξεων του ψευδοκράτους».²¹

Ακολούθως, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το 1996, στην Υπόθεση Λοϊζίδου κατά Τουρκίας²² (με την Απόφαση του οποίου τελικώς αναγκάστηκε να συμμορφωθεί η Τουρκία), ανέφερε ότι η Τουρκία ασκεί αποτελεσματικό ή πλήρη έλεγχο επί των ενόπλων δυνάμεων που βρίσκονται στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου, δέχθηκε την Τουρκία ως διάδικο, και της καταλόγισε την παραβίαση που είχε συντελεστεί κατά της προσφεύγουσας από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις.

Επιπλέον, τον Μάιο του 2014 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επέβαλε στην Τουρκία την καταβολή αποζημίωσης ύψους 90 εκατομμυρίων ευρώ για την εισβολή το 1974 στην Κύπρο και τη συνεχιζόμενη κατοχή του βόρειου τμήματος του νησιού.

---

²¹ Γεώργιος Ι. Μίντσης, *Οι Διακρατικές Προσφυγές στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, σελ. 310, 311, 315, 371, 372.

- Cyprus v. Turkey (Cases no. 6780/74, 6950/75, 8007/77, 25781/94)
Report of the European Commission of Human Rights, 10 July 1976
Report of the European Commission of Human Rights, 4 October 1983
Report of the European Commission of Human Rights, 4 June 1999
Cyprus v. Turkey, Case no. 25781/94, ECHR 2001 IV

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454#{\"itemid\":\[\"001-59454\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454#{\)

²² Case of Loizidou v. Turkey

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57920#{\"itemid\":\[\"001-57920\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57920#{\)

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58007#{\"itemid\":\[\"001-58007\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58007#{\)

Η ιδιαίτερη σημασία των προαναφερθέντων αναφορών έγκειται στο γεγονός ότι οι παραβιάσεις αποδίδονται πλέον στην Τουρκία, ήτοι σε συγκεκριμένο κράτος, και επομένως σε συγκεκριμένη πολιτική και στρατιωτική ηγεσία· και όχι αφηρημένα στους Τουρκοκυπρίους, ούτε σε κάποιο μη αναγνωρισμένο παράνομο μόρφωμα, ήτοι σε μια αόριστη και πολιτικώς ασαφή οντότητα, στην οποία ουσιαστικά δεν μπορούσαν να ασκηθούν πιέσεις, και από την οποία δεν θα ήταν στην πράξη δυνατόν να αναζητηθούν ευθύνες.

5. Συμπεράσματα και Πορίσματα

Καταληκτικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι γενικότερα οι διαφορές ανάμεσα στις κοινότητες και η βούλησή τους να διατηρήσουν την αυτονομία τους συνιστούν κύρια τον δικαιολογητικό λόγο σύστασης ομοσπονδίας και τη γενεσιουργό αιτία της. Ωστόσο, οι διαφορές που κάθε φορά πρέπει να γεφυρωθούν και οι δυσκολίες για την επίτευξη συμφωνίας και συνεργασίας μεταξύ των κοινοτήτων ποικίλλουν ανάλογα με διάφορες παραμέτρους, μερικές εκ των οποίων είναι η ιστορία των δύο ομάδων, η σφοδρότητα και οι αιτίες των μεταξύ τους συγκρούσεων -εάν υπήρξαν τέτοιες-, ο εθνικός, εθνοτικός, θρησκευτικός, πολιτικός και πολιτισμικός χαρακτήρας και προσανατολισμός τους, η οικονομική τους κατάσταση και οι προοπτικές ανάπτυξής τους, οι σχέσεις και οι συνεργασίες τους με άλλα κράτη και γενικότερα η θέση τους στο διεθνές γίγνεσθαι. Στην περίπτωση του Κυπριακού, οι ανωτέρω παράμετροι φαίνεται να δυσχεραίνουν και να περιπλέκουν έτι περαιτέρω το ζήτημα.

Ειδικότερα, στις σχέσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων υφίστανται εντάσεις από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας με τις Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου του 1959, με αποκορύφωμα την κρίση του 1963 και ιδιαίτερα την τουρκική εισβολή του 1974. Τις σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων σφράγισε η τουρκική εισβολή στο νησί, η κατάληψη και κατοχή του βόρειου τμήματος του νησιού και τα υπόλοιπα διεθνή εγκλήματα που τελέστηκαν.

Επομένως, είναι σαφές ότι η σχέση μεταξύ των δύο κοινοτήτων είναι ιδιαίτερος συγκρουσιακή, λόγω της διεθνούς ένοπλης σύρραξης που έλαβε χώρα, της μη απόδοσης δικαιοσύνης ως προς τα τελεσθέντα διεθνή εγκλήματα, και ως προς τα ζητήματα περιουσιών και λοιπών τελεσθεισών παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η Τουρκία παραδοσιακά, με τη στάση της και με την εξωτερική πολιτική που ακολουθεί, «δυναμιτίζει», δυσχεραίνει και θέτει περαιτέρω εμπόδια στην ενδεχόμενη προοπτική συμβίωσης Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, σε περίπτωση επίτευξης συμφωνίας επίλυσης του Κυπριακού. Μία άλλη παράμετρος που διαχρονικά δυσχεραίνει τη διαχείριση και επίλυση του Κυπριακού είναι η Μεγάλη Βρετανία.

Επιπλέον, Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι υποστηρίζεται ότι δεν έχουν κοινές ρίζες και αναφορές όσον αφορά την εθνική, θρησκευτική, πολιτική και πολιτισμική τους ταυτότητα. Παράλληλα, η οικονομική κατάσταση και ανάπτυξη των δύο κοινοτήτων διαφέρουν σημαντικά, με τους Ελληνοκυπρίους να έχουν αναπτύξει πολύ περισσότερο την οικονομία τους και να έχουν πολύ υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα.

Ως προς τη διεθνή παρουσία των δύο πλευρών, η Κυπριακή Δημοκρατία είναι αναγνωρισμένη από όλα τα κράτη, εκτός από την Τουρκία. Επιπλέον, αποτελεί κράτος μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Αντιθέτως, το ψευδοκράτος έχει καταδικαστεί από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας και δεν έχει αναγνωριστεί από κανένα κράτος, πλην της Τουρκίας. Όσον αφορά δε στην ελληνική εξωτερική πολιτική, η ελληνοκυπριακή πλευρά προβάλλει διαχρονικά την επίσημη αναγνώρισή της από τη διεθνή κοινότητα καθώς και τον πλήρη σεβασμό και την τήρηση του Διεθνούς Δικαίου από την πλευρά της.

Συμπερασματικά, στη χάραξη της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής όσον αφορά το Κυπριακό θα πρέπει να αξιοποιηθεί το Διεθνές και το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, να επιδιωχθεί η διεθνοποίηση του προβλήματος, να τεθούν σαφείς στόχοι, να γίνει ιεράρχησή τους, να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ στρατηγικών στόχων πολιτικού ρεαλισμού, συμβολισμών και συναισθηματικών προσεγγίσεων, να εκτιμηθούν όλες οι παράμετροι του ζητήματος, να ληφθεί πολύ σοβαρά υπόψη η τουρκική εξωτερική πολιτική και να αξιοποιηθεί η μέχρι σήμερα κτηθείσα εμπειρία.

Στα πλαίσια του παρόντος άρθρου, υποστηρίχθηκε ότι τρεις θεμελιώδεις πτυχές επιλύσεως του Κυπριακού ζητήματος, οι οποίες σταθερά αποτελούσαν και εξακολουθούν να αποτελούν την κοινή βάση των διαπραγματεύσεων και των οποίων θα επιδιωχθεί οριστική διευθέτηση σε περίπτωση επίλυσης, συνιστούν δικαιικά πλάσματα.

Το πλάσμα δικαίου είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό νομικό εργαλείο, το οποίο χρησιμοποιείται ευρέως στη Νομική επιστήμη. Η έννοια του πλάσματος συναντάται σε βασικές αρχές του κράτους (π.χ. η λαϊκή κυριαρχία συνιστά δικαιικό πλάσμα). Ωστόσο, η ίδρυση ενός κράτους, το οποίο καλείται να αντιμετωπίσει, να εξισορροπήσει και να εναρμονίσει τόσες αντιφάσεις, δυσκολίες, ασυμβατότητες και απολύτως αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα -όπως προεκτάθηκαν- είναι εξαιρετικά αμφίβολο εάν θα μπορούσε να ερείδεται σε δικαιικά πλάσματα.

Όπως αναλύθηκε, η παραδοχή ότι στα πλαίσια της ομοσπονδίας θα υπάρχουν ομόσπονδες πολιτείες, οι οποίες θα έχουν επιμέρους κυριαρχικές εξουσίες, πέρα από την κεντρική διοίκηση, συνιστά πλάσμα δικαίου. Περαιτέρω, η μεταβίβαση εξουσιών από τις οντότητες αυτές στην κεντρική διοίκηση εμπεριέχει δικαιικό πλάσμα. Πολύ εντονότερη είναι η χρήση του πλάσματος δικαίου στην οργάνωση και διάρθρωση της συνομοσπονδίας.

Επιπλέον, η πρόβλεψη του Σχεδίου Ανάν περί μεταβίβασης όλων των δομών και θεσμών της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελληνοκυπριακή Πολιτεία και του ψευδοκράτους στην Τουρκοκυπριακή Πολιτεία συνιστά δικαιοκώπλάσμα. Στα πλαίσια του υφιστάμενου διαπραγματευτικού status quo, το συγκεκριμένο θέμα αναπόφευκτα θα τεθεί και θα πρέπει να διευθετηθεί.

Τέλος, η ρύθμιση περί στιγμιαίας κατάλυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας πριν τη δημιουργία του νέου κράτους, σε περίπτωση που αποφασιστεί διαδοχή κρατών και όχι συνέχιση της Κυπριακής Δημοκρατίας, συνιστά επίσης δικαιοκώπλάσμα.

Έχοντας υπόψη τους ορισμούς και τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται από νομικούς στο δικαιοκώπλάσμα -όπως παρουσιάστηκαν- αποδεικνύονται, μέσω νομικών επιχειρημάτων και μέσα από την εμπάθυνση στη νομική και πολιτική φύση των εν λόγω τριών ρυθμίσεων, οι κίνδυνοι που εγκυμονούν. Η διαχείριση και επίλυση ενός τόσο σύνθετου, δισεπίλυτου και πολυπαραμετρικού ζητήματος, όπως είναι το Κυπριακό, δεν θα πρέπει να στηρίζεται σε δικαιοκώπλάσματα. Θα μπορούσε, μάλιστα, να υποστηριχθεί ότι εν προκειμένω η χρήση των πλασμάτων δικαίου εμπεριέχει ως έναν βαθμό και τον απευκταίο όρο «εποικοδομητική ασάφεια», ο οποίος όρος έχει χρησιμοποιηθεί για ρυθμίσεις επίλυσης του Κυπριακού.

Περαιτέρω, η χρήση των πλασμάτων δικαίου στην περίπτωση του Κυπριακού συνδέεται και με το ζήτημα της εκ των υστέρων νομιμοποίησης παράνομων καταστάσεων, καθώς και με τη διαχείριση των τελεσθέντων διεθνών εγκλημάτων. Τα εν λόγω ζητήματα είναι κρίσιμα για το Κυπριακό, αλλά και ευρύτερα για τη διεθνή δικαιοταξία στο μέτρο που η διαχείρισή τους δύναται να λειτουργήσει δικαιοπαρωγικά.

Όσον αφορά το Κυπριακό, λοιπόν, η ανάγκη χρήσης όλων αυτών των πλασμάτων δικαίου για τη δημιουργία ενός μοντέλου ίδρυσης και λειτουργίας κράτους, ίσως υποδεικνύει τον χαρακτήρα που θα έχει το κράτος που θα προκύψει, καθώς επίσης και τη βιωσιμότητα, τη λειτουργικότητα και την αποτελεσματικότητά του όταν αυτό τεθεί σε λειτουργία.

ΠΗΓΕΣ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- Καταστατικός Χάρτης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών
<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>
<https://unric.org/el/χαρτησ-οηε/>
- Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου
<https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf>
- Cyprus v. Turkey (Cases no. 6780/74, 6950/75, 8007/77, 25781/94)
Report of the European Commission of Human Rights, 10 July 1976
Report of the European Commission of Human Rights, 4 October 1983
Report of the European Commission of Human Rights, 4 June 1999
Cyprus v. Turkey, Case no. 25781/94, ECHR 2001 IV
[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454#{\"itemid\":\[\"001-59454\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454#{\)
- Case of Loizidou v. Turkey
[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57920#{\"itemid\":\[\"001-57920\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57920#{\)
[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58007#{\"itemid\":\[\"001-58007\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58007#{\)
- Resolution RC/Res.6 (2010)
https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf
- S/RES/353 (1974)
[https://undocs.org/S/RES/353\(1974\)](https://undocs.org/S/RES/353(1974))
- S/RES/541 (1983)
[https://undocs.org/S/RES/541\(1983\)](https://undocs.org/S/RES/541(1983))

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Θεοφάνους, Ανδρέας *Η διακυβέρνηση και η πολιτική οικονομία μιας ομοσπονδιακής Κύπρου*, Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2016.
- Θεοφάνους, Ανδρέας *Η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο νέο Διεθνές Περιβάλλον. Προκλήσεις και Προοπτικές*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2000.
- Λιάκουρας, Πέτρος *Το Κυπριακό Από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη. Σε αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2007.
- Μάζης, Ιωάννης Θ. , Μπαλαφούτα, Βιργινία Γ. *Γεωπολιτική Πραγματικότητα στο Δίπολο Ελλάδος-Κύπρου. Λύσεις και Άλλοθι*, Εκδόσεις Παπαζήση, Επιστημονική Σειρά Géο-Cultures, Διεύθυνση Σειράς Ι. Θ. Μάζης, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2014.
- Μητσόπουλος, Γεώργιος Γ. *Το πρόβλημα της έννοιας του δικαιοτικού πλάσματος*, Δευτέρα Έκδοσις, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.

Μίντσης, Γεώργιος Ι. *Οι Διακρατικές Προσφυγές στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.

Μπαλαφούτα, Βιργινία *Το δικαίωμα στην αλήθεια. Εκφάνσεις και εφαρμογές στο Διεθνές Δίκαιο*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, Φεβρουάριος 2018.

Μπαλαφούτα, Βιργινία *Ελληνο-Τουρκικές Σχέσεις. Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματία.*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 2020.

Μπαλαφούτα, Βιργινία *Διεθνές Ποινικό Δίκαιο*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, Δεκέμβριος 2017.

Περράκης, Στέλιος «Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα 1945-1974: Μια ανασύνθεση και μερικές κριτικές σκέψεις από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου», στον συλλογικό Τόμο *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, (επιμ.) Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος, Λευκωσία 2013, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013, σσ. 461-474.

Ρούκουνας, Εμμανουήλ *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010.

Συρίγος, Άγγελος Μ. *Σχέδιο Ανάν - Οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2005.

Cassese, Antonio *Διεθνές Δίκαιο*, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών 4, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 2012.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αιμιλιανίδης, Αχιλλέας Κ. «Περί Κοινού Ανακοινωθέντος», 14 Φεβρουαρίου 2014, <https://hellasjournal.com/2014/02/peri-kinou-anakinothentos/>

Μπαλαφούτα, Βιργινία «Ειδικά θέματα επί του ζητήματος της επιλύσεως του Κυπριακού: 1. Η χρήση του δικαϊκού πλάσματος. 2. Το ζήτημα της συνέχισης ή διαδοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας σε σχέση με την εκ των υστέρων νομιμοποίηση de facto καταστάσεων και την αντιμετώπιση των διεθνών εγκλημάτων», Εσωτερική Έκθεση, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Διεθνών Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματικές Σπουδές», Μάιος 2014.

Balafouta, Virginia "From the international crimes committed in Cyprus, to the pursuance of a just and viable resolution of the Cyprus issue", In Depth, Cyprus Center for European and International Affairs, University of Nicosia, Volume 14, Issue 4, Nicosia, Cyprus, September 2017, pp. 28-31,
https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/IN_DEPTH_2017_14_4-1.pdf

Balafouta, Virginia "The missing persons in Cyprus and the right to the truth", Eastern Mediterranean Policy Notes (EMPN), Cyprus Center for European and International Affairs, University of Nicosia, No. 38, Nicosia, Cyprus, May 2019, p. 9,
https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/EMPN_38.pdf

ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

Διάγγελμα του τότε Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Τάσσου Παπαδόπουλου για το Δημοψήφισμα της 24ης Απριλίου 2004.
<https://www.youtube.com/watch?v=L5LMTyi9kso>

**ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ**

UNIVERSITY *of* NICOSIA

1993-2022 ΕΙΚΟΣΙΕΝΝΕΑ ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ